

som översättningar kan innebära att det lokala och situerade går förlorat. Men också för att t.ex. den nordiska IT-handlings- och strategiplanen ersatt begreppet informationssamhälle med kunskapssamhälle. Ytterligare faktorer är att begreppen information och kunskap ibland används synonymt i boken eller på sätt som gör att det inte framgår om de betraktas som synonymer, kanske en konsekvens av översättningar. Men som Sven-Eric Liedman (2001:5) framhåller "information är inte

kunskap utan material". Däremot kan information sökas och erhållas med hjälp av IT för att brukas i olika sammanhang, bearbetas, begrundas och vägas kritiskt. Information kan på så sätt bidra i kunskapsproduktionen men har inte samma betydelse som kunskap.

Allt får inte plats i en bok men jag hade önskat problematiseringar av kroppens betydelse i skapandet av rum, aktörskap och 'communities of practices'. Det med tanke på att kroppsliga kunskapar och

erfarenheter också är centrala i ett teknologimedierade samhället. Det kunde ha ersatt Actor Network Theory som används i ringa grad.

Boken är mycket läsvärd och har en styrka i de olika fallen och perspektiven som kommer till tals genom författarna. De bidrar till skapandet av mångfaldiga bilder av finska informationssamhällen, bilder som är mer mångfacetterade än de som många gånger framställs i medier och offentliga diskussioner.

Christina Mörtberg

## Litteratur

- CORNELIUSSEN, H. (2003). *Diskursens makt - individets frihet : kjønnede posisjoner i diskursen om data. Avhandling (dr. art.), Universitetet i Bergen, 2003.*
- LIEDMAN, SVEN-ERIC (2001). *Ett oändligt äventyr : om människans kunskaper. Stockholm: Bonnier.*
- MÖRTBERG, CHRISTINA (1997). "Det beror på att man är kvinna ...". *Gränsvandrerskor formas och formar informationsteknologi. Luleå: Luleå tekniska universitet, Doktorsavhandling 1997:12.*
- UDÉN, MARIA (2000). *Tekniskt sett av kvinnor: kvinnors examensarbeten på civil- och bergsingenjörslinjerna, Tekniska högskolan i Luleå 1971-1993. Luleå: Luleå tekniska universitet, Doktorsavhandling 2000:05.*

## NUO NAISIHMISET URKUPARVELLA

Lea Ryyänen-Karjalainen:  
*Sukupuolesta huolimatta – naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Sibelius-Akatemia, Studia Musica 14, Helsinki 2002. 189 s.*

Naisen paikka evankelis-luterilaisessa seurakunnassa on pysynyt yli sadan vuoden ajan melko tarkkaan määriteltynä, eikä yksinomaan naispappien osalta. Sukupuolta ja virkoja koskeva kirkon lainsäädäntö on tosin saatu kuntoon viimeisten neljäkymmenen vuoden aikana. Naisten mahdollisuuksien säätely on kuitenkin

edelleen voimassa vaikeammin tunnistettavalla, arkielämän tasolla. Näin toteaa Lea Ryyänen-Karjalainen (= LRK) käsillä olevassa mielenkiintoisessa naiskanttoreita käsittelevässä väitöskirjassaan ja jatkaa huomauttamalla siitä, miten kirkko pitää yllä "sukupuolten eriarvoisuutta ja traditionaalisia valtasuhteita tavoilla, jotka ovat hienovaraisia ja joita kirkko ei edes itse aina tunnista perinteistä hierarkiaa ylläpitäväksi" (s. 159).

Väitöskirjan ote on haastavan monitieteinen. Tekijä on väitellyt Sibelius-Akatemian kirkkomusiikkiosastolta, työn teoreettiset metodiset lähtökohdat tulevat yhtäältä feministisestä yhteiskuntatutkimuksesta ja toisaalta historian tutkimuksesta. Feministiteologia ja musiikintutkimus ovat myös osa työn viitekehystä. Työ on ilman muuta urauurtava jos senkin vuoksi, ettei kirkkomusiikin sukupuolisensitiivistä tutkimusta ole juurikaan aiemmin tehty, eikä myöskään kanttoriutta ammattina ole tutkittu.

Työympäristönä kirkko on naisille kaikkea muuta kuin helppo. Edelleen löytyy niitä miespuolisia teologeja, jotka LRK:n siteeraaman (s. 23) Minna Canthin sanoin "taaskin koettavat vetää Jumalaa edesvastuuseen omista pahoista

toistään". Canthin vuonna 1885 tuolloiselle vanhoillisen herätysliikepapiston keulakuvulle, piispa Johanssonille, esittämä kritiikki on edelleenkin paikallaan. Johansson vakuutti, että naisen ja miehen paikat maailmassa kuuluivat "Jumalan pyhään maailman järjestelmään", mutta Canth puolestaan uskoi, "että herra piispa aivan suotta Jumalaa siitä syyttää": "Kyllä se järjestelmä vaan on miesten laittama, ei se muuten olisi niin kunnottomaksi tullut."

Naiskanttorit uhkaavat tätä Jumalan järjestelmää ja kohtaavat siksi yhä tänäkin päivänä toissijaistamista, ammattitaidon kyseenalaistamista ja epäasiallista kohtelua. Heitä työtellään, heidän pukeutumistaan, ulkonäköään ja yksityiselämäänsä kontrolloidaan ja arvioidaan, heille annetaan lapsi- ja nuorisotyöhön liittyviä tehtäviä, muttei teknistä osaamista tai johtamistaitoja edellyttäviä töitä.

## Vallan ja kokemuksen analyysia

Aluksi tuntuu, että kirjoittajan on täytynyt haukata liian suuri pala purtavakseen: miten hän selviää sekä laajahkon historiallisen aineiston että kuudentoista nykynaiskanttorin syvähaastattelun analyysistä? Haastatellut ovat läpileikkaus

eri-ikäisistä, erikokoisissa seurakunnissa ja erilaisissa tehtävissä Helsingin ja Kuopion hiippakunnissa sekä Turun arkkihiippakunnassa työskentelevistä naiskanttoreista. Lisäksi aineistona on seitsemän Oulun hiippakunnan naiskanttorin kirjettä sekä kirjoittajan työpäiväkirjaa omasta seurakuntatyöstään.

Viimeistään nykypäivän ammatitiedentiteettianalyysija lukiessani vakuutuin siitä, että ratkaisu on ollut oikea. Historian orkesterin stemmat alkoivat soida päässäni. Kirjoittaja itse kertoo halunneensa ehdottomasti yhdistää naiskanttorien ammattihistorian ja koulutuksen tutkimuksen nykyisten naiskanttoreiden ammatin ja työn sosiaalisten kontekstien tutkimukseen. Kirjoittaja haluaa ottaa vakavasti sen historiankulun "jossa naisen paikka kirkkomusiikin kentässä on määritelty eri tavoin: lainsäädännöllisesti, koulutuksen kautta ja ensimmäisten naiskanttoreiden kokemusten kautta". Itsekkin aloin lukea nykyaineistoa historian kontekstien valossa, historian, jossa samat kysymykset näyttävät tulevan esiin aina uudelleen ja uudelleen, vaikkakin uusissa tilanteissa ja uusien sukupolvien edustajien esittäminä.

Työn mukava piirre on ilman muuta käsitteellisen hienostelun poissaolo. Kirjoittaja on valinnut vain muutaman käsitteen (esimerkiksi valta, kokemus) ja sisäistänyt ne hyvin. Ne yksinkertaisesti toimivat, vaikka olisinkin toivonut kokemuksen käsitteen laajempaa kriittistä pohdiskelua. Valta-analyysissa keskeisiä ovat Foucault'n kirjoitukset subjektin muotoutumisesta.

LRK toteaa: "pyrin käyttämään Foucault'n ajatuksia lähtökohtanani ja työkaluinani prosessille, jossa tuotoutuu kuvia ja teema-alueita tarinoista, yksilön valinnoista ja oman elämän kokonaisuuden rakentamisesta" (s. 43). Ajatus vallasta yhdistetään feministiseen näkemykseen sukupuolieroista. Kuinka subjektit kirkon kentällä määrittelevät itsetuntemustaan ja toimintakenttäänsä, usein myös kyseenalaistavat normitusta, joka heihin kohdistuu?

### Kamppailu virkalainsäädännöstä

Kirjan historiallisesta osuudesta saa selkeän kuvan alan koulutuksen kehityksestä ja koulutuspaikkojen avautumisesta naisille. Asioiden selvittäminen ei ole ollut aivan yksinkertaista. Naiskanttoreita on turha hakea esimerkiksi vanhoista kanttorimatrikkeleista. Kirjoittaja löytää menneisyydestä yhtäältä ensisijaisen historian, toisaalta toissijaisen arkipäivän historian (s. 153).

Kuinka moni muistaa, että papin virka avautui naisille vasta vuonna 1986? Piispan hiippaa naiset ovat teoriassa saaneet kantaa vuodesta 1990 lähtien – käytännössä tätä ei ole päästy kokeilemaan. Päätoimisessa kanttorin virassa naiset ovat voineet toimia vuodesta 1963 lähtien. Oikeus opiskella kirkkomusiikkia ei tarkoittanut virkojen avaamista. Naisia on koulutettu alalle jo 1880-luvun alusta lähtien, mutta sivu- ja päätoiminen urkurius ja myöhemmin kanttorius on mahdollistunut vasta hitaasti, pienin askelin vuodesta 1898 lähtien.

Kirjan historiallinen osuus on välillä luettelomaista. Nimi nimeltä mainitut poikkeukselliset naisurkurihahmot ovat kuitenkin kieltämättä kiinnostavia. Kun lukee Olga Tavaststjernan 1900-luvun alussa tekemistä lukuisista valituksista – häntä ei taidoistaan huolimatta millään valittu urkurin virkoihin – tekee mieli huudahtaa: hyvä Olga! Hän ei ainakaan luovuttanut.

Asenteet olivat samat kuin Ruotsissa, jossa papit tuumasivat että "oli sopimatonta ja häiritsevä hartaudenharjoitusta nähdä naisihminen urkuparvella" (s. 52). Ruotsissa urkurin virka kuitenkin avautui naisille jo 1861. Pappia ei näet voinut saattaa kiusaukseen asettamalla heille työtovereiksi naispuolisia lukkareita, puhumattakaan siitä että "vaimon henki kulkisi ruumissaaton etunenässä ja kiipeisi lukkarinpenkkiin asettamaan virren numeroita taululle" (s. 53). Lukkarin työ nähtiin osana opetustyötä, sanan julistusta ja opetusta, joten vastustus oli ankarampaa kuin urkurien suhteen. Positiivisiakin puolia naisissa nähtiin: heille riitti pienempi palkka (s. 55).

Suomessa tie lukkariksi oli kivinen. Samat perusteet naisten kelpaamattomuuteen kanttorin virkaan esitettiin viidenkymmenen vuoden välein. Koko 1900-luvun alkupuoliskon ajan kirkolliskokouksissa keskusteltiin naiskanttorikysymyksestä, ja LRK hahmottaa karkeasti ottaen kaksi näkökulmaa tässä kiistelyssä. (1) Puoltajat näkivät tärkeänä, että myös kirkko osallistuisi yhteiskunnalliseen keskusteluun, naisten aseman edistämiseen ja koko yhteiskunnan kehittämiseen. (2) Vastustajat pitivät hengellisestä tai teologisesta näkökulmasta katsoen naista sopimattomana kirkkomusiikin ja erillisiiin lukkarin tehtäviin.

Nykyisten naispappeuden vastustajien kannattaisi lukea vuoden 1913 kirkolliskokouksessa käytyä keskustelua, jossa esimerkiksi kansankoulunopettaja Hälvä perusteli naisten aseman parantamista seurakunnissa seuraavasti: "yhteiskunnallisen elämän alalla nainen lienee vallannut asemia etupäässä sen nojalla, että hän on ihminen kuten mieskin" (s. 62). Kuulokulma on humanistinen, kun ottaa huomioon, että vastustajien puheenvuorot olivat ahdaskatseisia ja epäloogisia tyyliin "kimeä ääni on sopimaton ruumiinveisuuseen haudalla",

"pitkät kinkerimatkat ovat naisille epä mukavia" tai että "naiset eivät saa kuria rippikouluopoihin". Jälkimmäisiin puolustajat aivan oikein puuttuivatkin muistuttamalla, että diakonissat työskentelevät kovissa olosuhteissa ja että naiset ovat jo kauan toimineet opettajina. Sen sijaan he eivät muistaneet mainita kilpailevan ortodoksisen uskon edustajien pitkällistä, nimenomaan naisten kantamaa itkuvirsi-rinnettä, jossa naisen ääni sopi mainiosti tuonpuoleisen kanssa keskustelemiseen.

Sekä ennen että nykyään monissa seurakunnissa on ollut vaikea uskoa, että nainen pystyy käsittelemään niin valtavaa soitinta kuin urut tai että hänen äänensä kantaa sisä- ja ulkotiloissa tarpeeksi kauas. Naisen ääneen liittyvät argumentit kaivetaan esiin säännöllisin väliajoin: "Jos pistetään Turun tuomiokirkkoonkin naiskanttori laulamaan, niin ei taida ääni kuulua kovin paljoa, koska ei siellä tahdo isommankaan miehen ääni kuulua" (s. 81). Ääniargumentti on edelleen käytössä, kuten nykynaiskanttoreiden haastatteluista käy ilmi: yhtäältä arvellaan, ettei naisen ääni kannata, toisaalta sitä kiitetään kirkkaudesta. LRK mainitseekin ohimennen Dorothy Smithin pohdinnat miesäänien auktoriteetista. Naisen ääni sisältää oletuksen heikkoudesta ja passiivisuudesta, miehen aktiivisuudesta.

Tässäpä mielenkiintoinen kysymys, jota olisi voinut pohtia pitempäänkin. Käsitteily nimittäin linkittyy kirjan yhteen mielenkiintoisimmista jaksoista, jossa käsitellään sitä, miten naiskanttorit otettiin vastaan työyhteisössä. Kirjoittaja tuo esiin sukupuolituneet kategorisoinnit ja niiden seuraukset: naisen laadulliset määreet olivat "hartaus ja luotettavuus" ja sopivuus lapsi- ja nuorisotyöhön. Toki myös mieskanttorin kategoriapiirteet olivat institutionalisoituneet: vanha, harmaantunut, voimakasääninen (ja joskus juop-

pokin) lukkari. Lea Henrikssonin jalanjäljissä Ryyänen-Karjalainen puhuu historiallisesta perinnöstä, jossa naisen työtehtävät määrättyvät työorganisaatioissa sellaisien naiselliseksi piirrettyjen ominaisuuksin kuin tottelevaisuus, sopeutuvuus, tunnontarkkuus jne. Nämä seuraavat naista kuin naista, instituutiosta riippumatta.

Naisen paikka seurakunnassa näyttää pysyvän muuttumattomana senkin vuoksi, ettei hengellisen yhteisön tapoihin kuulu puhuminen. Kirkon autoritaarinen ja patriarkaalinen johtamistraditio on estänyt työyhteisöjä tarttumasta konkreettisiin ongelmiin, jotka johtuvat puutteellisesta johtamistaidosta ja ryhmätyöskentelytaitojen puuttumisesta. Keskustelut samoin kuin puhumattomuus ovat perustuneet paljolti ennakkoluuloihin, pelkoihin ja haluun säilyttää Raamatun opetuksen perustuva hierarkia (s. 66).

Haastatteluanalyysissä kirjoittaja kuvaa esim. haastateltavien - prosessimaisen - ammatinvalinnan motiiveja, työelämävalmiuksia tai pikemminkin niiden puutetta. Eriytyisen mielenkiintoista on LRK:n pohdinta naiskanttorin työstä yksityisen ja julkisen, näkyvän ja näkymättömän rajamailla. Haastattelupätkät jäävät kuitenkin usein analysoimatta ja kirjoittaja antaa ikään kuin kokemuksen äänen puhua suoraan. Tämä aiheuttaa sen, että mielenkiintoisia tulkintamahdollisuuksia hukkaantuu. Kokemuksia lienee mahdollista tutkia myös metodisesti (vrt. 46-7).

Syystä LRK toteaa naisten toissijaisuutta kirkon toiminnassa ylläpitävien näkemysten edelleen

elävän kirkon piirissä Haastatellut kokivat selkeästi, että naispappeihin kohdistui pelkästään sukupuolesta johtuvaa kritiikkiä, joka jollakin tavoin kohdistui välillisesti myös naiskanttoreiden toimintaan (s. 117). Avainasemassa ovat kirkkoherrat, joita on moneen junaan: isällisistä patriarkoista 'kähmijöihin', naisvihaajista antaumuksellisesti ja asiallisesti johtajan rooliinsa paneutuviin ihmisiin. Viimeksi mainitusta esimerkkinä mainitaan yksi oiva kirkkoherra, joka perusti työyhteisön kehittämisprojektin omaan seurakuntaansa. Kannattaapa muidenkin ottaa mallia. Työnohjaus on ollut myös monen naiskanttorin pelastus: "Oman ja toisten toimintatapojen ja käytäytymisen taustojen arviointi ja työyhteisön kokonaistilanteen hahmottamien olivat auttaneet pääsemään irti esimerkiksi itsensä syyllistämisestä ja vääräksi koettuihin toimintatapoihin mukautumisesta" (s. 141).

Odotettavissa on muutosta jo senkin vuoksi, että hierarkiat ovat murtumassa: tällä hetkellä kanttorius on tasa-ammatti, joka on muuttumassa naisvaltaiseksi ennen pitkää. Eläkkeelle siirtyvien mieskanttoreiden tilalle tulee nuoria naiskanttoreita. Valtahierarkiaa sisältyy kuitenkin esimerkiksi A- ja B-virkajaotteluihin. Naisten osuus A-viran haltijoista on huomattavasti pienempi.

### Myönteinen sisuuntumisen malliksi muillekin

Kirjassa on ilahduttavaa ote, jota voi parhaimmillaan luonnehtia osallistavaksi. Voimaa kuvitella kirjan vaikutuksia naiskanttorien piirissä.

Foucault'sta on sanottu, että hän maalaili hirveimpiä visioitaan sen vuoksi, etteivät ne koskaan toteutuisi. Välillä LRK taas maalaillee naiskanttoreista hienoja kuvia, joissa "virka ja persoona yhdistyvät tasapainoiseksi kokonaisuudeksi, jossa naiseus on voimavara" (161). Niin pitääkin maalailia. Usein nämä naiskanttorit omaavat pitkän työkokemuksen ja ovat positiivisella tavalla sisuuntuneet vuosien kuluessa: erikoistuneet työssään, vahvistaneet ammattidentiteettiään ja onnistuneet akrobatiasa, yksityisen ja julkisen nuorallatanssissa. Sisuuntumisenhan voisi oikeastaan ottaa mainioksi suomalaisiksi käännokeksi empowermentista.

Näen siis hyvin tärkeänä tässä kirjassa sen, että LRK kuvaa myös tilanteita, joissa nainen vastaa haasteisiin toisin kuin häneltä odotetaan: "Toisin vastaamalla nainen haastaa sekä perinteisen hierarkkisen järjestelmän että siihen kuuluvat stereotyyppisen käsityksen kanttorista. Tällöin syntyy sekä selvästi artikuloituja että vaikeammin määriteltäviä, jokaiselle osapuolelle täysin uusia ja odottamattomia tilanteita ja prosesseja, joissa asemat muuttuvat, kysytään vanhojen paikkojen oikeutusta ja pyritään luomaan uusia paikkoja" (s. 110-111). Vaikka kuudentoista haastateltavan joukosta löytyi vain yksi, jonka seurakunnan kirkkoherraa voi epäoimattä sanoa hyväksi johtajaksi, kuvailaan tämä esimerkki kirjassa perusteellisesti. Tällä voi kuvitella olevan sisuuntuttavia vaikutuksia muidenkin evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöiden piirissä.

Helmi Järviuoma